

РАЗВИТИЕ И СЪВРЕМЕННИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД УРЕДБАТА НА ВОЕННИТЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

д-р ПЛАМЕН ПЕТКОВ
прокурор в Окръжна прокуратура – Русе

DEVELOPMENT OF AND CURRENT CHALLENGES FOR THE MILITARY CRIME REGULATION

PLAMEN PETKOV, PhD

The specifics of the armed forces and the military service justify the criminal law regulation of military offences as a separate group of offences. The report analyzes the development of the Bulgarian criminal legislation in the field of military offences.

The fundamental changes in the system of military crimes are pointed out. Many issues of current theoretical and practical interest are discussed. Proposal lege ferenda are made.

Спецификата на военната служба е обусловила при военнослужещите установяването на особен ред при изпълнение на своите служебни дейности, който не се среща в другите сфери на дейност. Това налага съществуването на адекватен комплекс от мерки за отговорност при извършени престъпления в тази сфера, което обуславя обособяването на военните престъпления в отделна група, специално предназначена за наказателноправна защита.

В световната практика по създаването на институтите и нормите на наказателното право от древността до наши дни се наблюдава тенденция на обособена правна регламентация на наказателната отговорност на военнослужещите за извършени от тях престъпления. В зависимост от възприетите правни възгледи, законодателна техника и военна доктрина, които са възприети в дадена държава, както и положението на нейните въоръжени сили в политическата система на обществото, обособяването на военното наказателно законодателство обикновено е в някой от следните три вида:

1. Самостоятелен военнаказателен закон (кодекс) – например - Германия, Испания, Русия до 1918 г. и др. До 1956 г. в България е имало самостоятелен Военно-наказателен закон;

2. Отделен раздел (глави) в кодекс за военно правосъдие – Франция, САЩ или в законодателство за дисциплината в армията – Великобритания и др.;

3. Специални норми (глава, раздели) в общото наказателно право, т.е. осъществена е наказателноправна кодификация – България, съвременната Руска Федерация, Китай, Румъния, Полша, Латвия и др.

За времето си на съществуване в съвременна България от 1879 г. българското военнаказателно законодателство нееднократно е било подлагано на промени в зависимост от общественно-политическата ситуация. Заради това обобщаването на историческия опит на развитието и реформирането на българското военнаказателно законодателство се явява важно звено при анализирането на мястото и ролята му в системата на наказателното право.

Историята на българското военнаказателно законодателство може да се раздели на 4 основни периода¹:

I. Военнаказателно законодателство на средновековната българска държава, обхващаща периодите 681 - 1018 г. и 1185 - 1396 г.;

II. Военнаказателно законодателство на България през периода от Освобождението до 1944 г.;

Този период, обхваща следните етапи:

Първи етап (1877 - 1879 г.) – прилагане на руското военнаказателно законодателство по българските земи през време на Руско-турската война 1877/1878 г. по отношение на българското опълчение и българската земска войска.

Втори етап (1879 - 1888 г.) - създаване на българското военнаказателно законодателство и приемане на първия национален военнаказателен закон.

Трети етап (1888 - 1938 г.) - действие на първия български военнаказателен закон.

Четвърти етап (1938 - 1944 г.) – приемане и действие на втория български военнаказателен закон.

III. Военнаказателно законодателство на България през периода от 1944 г. до 1989 г.

Третият период също следва да се раздели на няколко етапа:

Първи етап (1944 – 1949 г.) - действие на завареното законодателство.

Втори етап (1949 – 1956 г.) - изграждане на ново наказателно законодателство.

Трети етап (1956 - 1968 г.) – извършване на кодификация на българското наказателно право.

Четвърти етап (1968 – 1989 г.) – приемане на сега действащия Наказателен кодекс и развитие на военнаказателното законодателство.

IV. Съвременен период – от 1989 г. до наши дни.

Военни престъпления в Първата и Втората Български държави

При Първата и Втората български държави армията за наказателноправна регламентация на военни престъпления е оскъдна. За такава може да се съди по Отговорите на папа Николай I по запитванията на българите (866 г.), дадени в глави 22, 23, 25 и 40, които говорят за наказване

¹ За периодизацията на българското военнаказателно право и критериите въз основата, на които тя е определена подробно е посочено в: Петков, Пл. Военни престъпления. София, Сиела, 1999, с. 28 – 29.

на провиненията срещу военната дисциплина², в Закона за съдене на людетe, който е най-старият старобългарски и славянски писмен акт има само една норма, инкриминираща деяние на военнослужещ – за вероотстъпничество.³ Норми, съдържащи състави на военни престъпления, има и в Кормчая книга, която е превод на византийския Номоканон, представляващ юридически сборник съдържащ светски правила, които са реципирани от римското право и църковни (канонични) правила. В него се съдържат четири състава на военни престъпления.

Военнонаказателно законодателство на България през периода 1877 - 1944 г.

Прилагане на руското военна наказателно законодателство по българските земи през време на Руско-турската война (1877/1878 г.) по отношение на българското опълчение и българската земска войска – 1877 – 1879 г.

С освобождението на България от османска власт са поставени основите на новата държава. Още по време на водене на бойните действия през Руско-турската война 1877 - 1878 г. и в тиловите зони на действащата руска армия на българска територия правосъдието се е осъществявало по отношение на всички лица от руските военнополови съдилища, съгласно действащото руско материалноправно и процесуално законодателство – Воински устав за наказанията от 1869 г. и Военно-съдебния устав от 1867 г. Под негова юрисдикция е и българското опълчение, което е сформирано на 17.04.1877 г.

По отношение на създадената на 08.07.1877 г. Българската земска войска до 01.07.1879 г. се е прилагал руският Воински устав за наказанията (1869 г.).

Етап на действие на Воинский устав о наказаниях (издание 1879 г.) 1879 - 1888 г.

След Освобождението в България е възприето деленето в Европа на наказателното право на общонаказателно и на военна наказателно право. По отношение на общонаказателното право първоначално се прилага отоманският Наказателен закон от 1857 г. По отношение на военна наказателното материално законодателство в България е приет руският нормативен акт - Воински устав за наказанията от 1869 г. (Воинский устав о наказаниях), който получава официалното наименование Воинский устав о наказаниях (издание 1879 г.) без да бъде официално превеждан на български език и обнародван. Той представлява адаптиран за българските условия вариант на руския Воински устав за наказанията от 1869 г. Характерно за този нормативен акт, че в него е приета общата част на руското общо наказателно право – Уложение за

² Дечев, Д. Отговорите на папа Николай I по допитванията на българите [Responso Nicolai papae I ad consulta bulgarorum]. Университетска библиотека № 16. София, Печатница на Армейския военно-издателски фонд, 1922, с. 38-41, 38-49.

³ Ганев, В. Законъ Соудный Людъмъ : Правно-исторически и правно-аналитични изследвания. София, издание на БАН, 1959, с. 509.

наказанията углавни и изправителни (издание 1866 г.), понеже в България към него момент няма приет национален наказателен закон.

Етап на приемане и действие на Военно-наказателния закон от 1888 г. (1888 – 1938 г.)

На 12.12.1887 г. V Обикновено народно събрание приема първия национален наказателен закон – Военно-наказателен закон, който е обнародван в ДВ, бр. 6 от 14.02.1888 г. По своята същност той представлява превод на Воинския устав за наказанията (издание 1879 г.), но с някои подобрения относно наказанията, както и на някои текстове от руския Воински устав за наказанията от 1869 г., които не са били реципирани във Воинския устав за наказанията (издание 1879 г.). Докато в общото наказателно право все още се прилага от общите съдилища Отоманският наказателен закон от 1857 г., който въпреки, че е реципиран от Франция за времето си е вече достатъчно остарял и архаичен, в българските въоръжени сили има напредък по отношение на наказателното законодателство. Първият български общ Наказателен закон е приет едва през 1896 г. Преводът и адаптацията на Воинския устав за наказанията (издание 1879 г.) е направен от Главния военен прокурор и началник на военно-съдебната част майор (впоследствие генерал-лейтенант) Георги Агура.

Структурата на Военнонаказателния закон е еднотипна с тази на Воинския устав за наказанията (издание 1879 г.) и на руския Воински устав за наказанията (1869 г.). За времето си на действие Военнонаказателният закон от 1888 г. до 1938 г. е изменян и допълван 4 пъти, като най-сериозната промяна е направена през 1915 г., като сериозно е усилена наказателната санкция. Този закон действа до 01.03.1938 г., когато влиза в сила нов Военнонаказателен закон.

Етап на развитие на българското военнаказателно законодателство след приемането на Военнонаказателния закон от 1937 г.

През 1937 г. е приет Военно-наказателен наредба-закон (обн. ДВ, бр. 290 от 29.12.1937 г.), влязъл в сила на 01.03.1938 г. Със Закон за изменение и допълнение, обн. ДВ, бр. 196 от 08.09.1944 г. този наредба-закон е преименуван във Военно-наказателен закон. Този закон действа до 1949 г., когато е приет нов Военнонаказателен закон.

За този закон може да се каже, че това е закон със силна репресивна насоченост, съдържащ в себе си разпоредби, явяващи се предпоставка за произвол. Той е част от засиленото репресивно наказателно законодателство, създадено след 1922 година. Характерно е за периода след Първата световна война и особено след 1922 г., че наред с общия Наказателен закон от 1896 г., с неговите класически принципи и демократични начала са приети десетки странични изключителни наказателни закони, които на практика дерогират

основните начала на Наказателния закон и се превръщат в основното средство на управляващите за разправа с техните противници.⁴

Военнонаказателно законодателство на България през периода от 1944 г. до 1989 г.

Събитията на 09.09.1944г. слагат началото на радикални промени в обществения строй, икономическата, политическата и правна системи в България. Със завземането на властта от Отечествения фронт, с водещата роля на комунистическата партия започва разрушаването на заварения държавен апарат и законодателство, както и създаването на нов държавен апарат и закони.

Първоначално завареното военнаказателно материално и процесуално законодателство – Военнаказателният закон от 1937 г. и Военносъдебният закон от 1938 г. се запазва и прилага, но впоследствие по съветски образец законодателството е коренно променено.

Във връзка с извършващата се реорганизация на българската армия и установяването на нови обществени отношения в сферата на въоръжените сили и отбраната, още преди да бъде изработен и приет нов общ Наказателен закон се пристъпва към изработването на нов Военно-наказателен закон. Такъв е изработен и приет на 03.01.1949 г. от Шестото Велико народно събрание и обнародван в ДВ, бр. 21 от 28.01.1949 г.

Военнаказателният закон от 1949 г. се състои от две части – обща и особена, и съдържа 141 члена.

Общата част съдържа 41 члена. Тя е създадена по такъв начин, че при изготвянето на новия социалистически общ Наказателен закон да се използват нейните принципи, понятия, категории и институти. „ВНЗ преодоля редица стари теории и концепции и създаде основата, съществените положения от общата част на бъдещия нов Наказателен закон”.⁵

В чл. 6 на ВНЗ от 1949 г. по съветски модел е дадено ново легално определение за военно престъпление, акцентирайки върху обществената опасност – че това е всяко деяние, което накърнява или поставя в опасност боеспособността на въоръжените сили на НРБ, военната дисциплина или установения във войската правен ред и е извършено от военен или приравнен. С това се въвежда аналогията във военнаказателното право, което е изрично посочено в мотивите на закона.⁶ Аналогията в общия Наказателен закон е приета от VI Велико народно събрание със Закон за изменение и допълнение на наказателния и други закони от 07.04.1948 г. – в чл. 1, ал. 2 (нова). Въвеждането на аналогията в българското наказателно право следва да се оцени отрицателно, тъй като това е предпоставка за произвол и злоупотреби.

⁴ Ненов, И. Наказателно право на Република България. Обща част. Книга първа. (нова редакция Ал. Стойнов). София, Софи-Р, 1992, с. 41, 42.

⁵ Михайлов, Д. Проблеми на Наказателното право. Обща част. София, Сиела, 2007, с. 102.

⁶ Анотиран сборник на военно-наказателния и военно-съдебния закони: Мотиви, речи, статии. София, Печатница на военно-издателския фонд, 1949, с. 9, 50.

Нов момент във ВНЗ от 1949 г. е, че се акцентира и подчертава значението на обществената опасност (чл. 8 и 14).

Системата на наказанията е опростена. В закона наказанията продължават да се разделят на главни и допълнителни. Премахнато е наказанието доживотен затвор и е предвидено само един вид лишаване от свобода. Съгласно чл. 19, б. „а” главните наказания са лишаване от свобода, което може да трае от 1 ден до 20 години и смърт, което се изпълнява чрез разстрел. Допълнителните наказания са 3: лишаване от военна чест, лишаване от права по наказателния закон, конфискация на част или на цялото имущество.

Особената част на ВНЗ от 1949 г. обхваща дванадесет глави. Във ВНЗ от 1949 г. в сравнение с ВНЗ от 1937 г. наказанията по повечето състави са по-леки. Смъртното наказание като абсолютна определена санкция, т.е. като единствено наказание е предвидено само в 9 текста и това са главно престъпления, които могат да се извършат по време на война – в глава I на Особената част „Измяна и предателство” - за измяна, шпионство и предателство (чл. 43 – чл. 46), за предявяване на команда противни искания към началството в бойна обстановка (чл. 71, ал. 3), убийство на началник (чл. 74), нарушаване на правилата за водене на кораб, вследствие на което настъпва авария, загиване на кораба или човешки жертви при особено отегчаващи обстоятелства (чл. 103, ал. 3, пр. 2) и в глава IX на Особената част „Престъпления във връзка с военни действия” – чл. 114 и 115, за самоволно напускане на бойното поле по време на бой, предаване в плен във време на бой, отказ по време на бой да се действа с оръжие и съзнателно непредаване на началническа заповед по време на бой. В останалите случаи, където е предвидено смъртното наказание – то винаги е алтернативно на наказанието лишаване от свобода.

За военнаказателния закон от 1949 г. може да се каже, че това е преходен закон, една част от нормите на общата му част са залегнали и се използват в Общата част на Наказателния закон от 1951 г., а Особената му част впоследствие при кодификацията на наказателното право се използва в Наказателния кодекс (1956 г.) и в сега действащия Наказателен кодекс. Като цяло този закон оказва положително развитие на българското наказателно право. Като отрицателно следва да се оцени въвеждането на аналогията.

Кодифициране на българското наказателно право – 1956 г.

На 02.02.1951 г. е приет вторият български общ Наказателен закон (обн. в „Известия”, бр.13 от 13.02.1951 г.), който отменя Наказателния закон от 1896 г. При създаването на този закон е използван Наказателния кодекс на РСФСР от 1926 г. с измененията и допълненията му, теоретичните постановки на съветската наказателноправна наука и в известна степен новият наказателен закон на Чехословакия.⁷ Една част от нормите на Общата част на

⁷ Мотиви към проекта на наказателния закон (обнародван в „Известия”, бр. 13 от 13.02.1951 г.) - В: Наказателен кодекс : Текст с приложения, тълкувателни решения на Президиума на Народното събрание,

Военнонаказателния закон от 1949 г. също залягат в Общата част на Наказателния закон от 1951 г. Този закон осъществява непълна кодификация, тъй като обхваща в цялостна система основните наказателни норми. Общата част е завършена изцяло. Извън Особената част на НЗ, освен Военнонаказателния закон от 1949 г. има наказателноправни норми относно състави на престъпления по транспорта в Закона за автомобилния транспорт.

През 1956 г. се осъществява кодификация на българското наказателно право като със Закон за изменение и допълнение на Наказателния закон, приет на 03.02.1956 г. и обнародван в „Известия“, бр. 12 от 10.02.1956 г. са създадени две нови глави в Особената част – Глава XIII „Престъпления по транспорта“ и XIV „Военни престъпления“. Наказателният закон е преименуван в Наказателен кодекс, а Военнонаказателният закон от 1949 г. е отменен. Военнонаказателното законодателство е кодифицирано от Наказателния кодекс, като е обособено в самостоятелна глава в особената му част.

Глава XIV „Военни престъпления“ представлява преработен вид на Особената част на Военнонаказателния закон от 1949 г. Стотте текста на Особената част на ВНЗ от 1949 г. са преработени и систематизирани в 33 текста и 9 раздела. Също е използван и НК на РСФСР от 1926 г. – Глава девета „Преступления воинские“.

Глава XIV съдържа седем раздела на състави на военните престъпления: „Предателство“, „Отклонение от военна служба“, „Престъпления против подчинеността и военната чест“, „Длъжностни престъпления“, „Престъпления против караулната (постовата, патрулната) и вътрешната служба“, „Престъпления във връзка с военните действия“ и „Престъпления, нарушаващи международни конвенции“.

За Наказателния кодекс от 1956 г. може да се направи положителен извод. Той оказва своето положително влияние върху българското наказателно право. Извършена е в българската история за първи път кодификация на наказателното ни право. Относно наказателноправните норми, регламентиращи военните престъпления, може да се каже, че те са ясно структурирани и добре систематизирани, съобразени са с обществените отношения, протичащи във въоръжените сили.

Развитие на военна наказателното законодателство с приемане на Наказателния кодекс от 1968 г.

На 15.03.1968 г. е приет сега действащият Наказателен кодекс (обн. ДВ, бр. 26 от 02.04.1968 г., в сила от 01.05.1968 г.). „Той запазва всичко положително, достигнато у нас до този момент, но при неговото създаване са уредени ред нови положения, непознати дотогава за българското наказателно право”.⁸ Военните престъпления са обособени в Глава тринадесета „Военни престъпления“ на Особената част. Тя представлява преработен и доразвит

закони, укази и други нормативни актове, съдържащи наказателни разпоредби / Съст. Д. Димитров, авт. Ив. Ненов. София, „Наука и изкуство“, 1956, с. 94.

⁸ Стойнов, А. Наказателно право. Обща част. София, Сиела, 1999, с. 63.

вариант на Глава XIV „Военни престъпления” на Особената част на НК от 1956 г., сходна и близка е с Глава дванадесета „Воински престъпления” на Особената част на НК на РСФСР от 1960 г. Глава тринадесета на Особената част на НК от 1968 г. е структурирана в седем раздела: „Престъпления против подчинеността и военната чест”, „Отклонение от военна служба”, „Длъжностни престъпления”, „Престъпления против караулната, постовата, патрулната, вътрешната и граничната служба”, „Други военни престъпления”, „Военни престъпления, извършени във военно време или в бойна обстановка” и „Престъпления във връзка с военни действия”.

Субекти на наказателната отговорност за извършени военни престъпления са 2 основни категории лица – военнослужещите и лицата от офицерския, сержантския и редовия състав от поделенията на МВР. През годините в зависимост от структурните промени в МВР като извеждане от него на някои негови структури или присъединяване към него на такива структури е променян и текста на чл. 371, определящ кръга на наказателноотговорните лица, отнасящ се до служители, носещи персонални звания, аналогични на военните звания за извършени военни престъпления. Освен тези две категории наказателно отговорни лица за извършени военни престъпления са включени запасните по време на учебен, проверовъчен или практически сбор и гражданските лица при съучастие в извършване на военно престъпление.

Друга особеност на Глава тринадесета е, че за военни престъпления извършени в мирно време смъртно наказание не е предвидено. То е предвидено за военни престъпления, извършени във военно време, в бойна обстановка или при военни действия. Много е характерно, че в първоначалния вариант на тази глава има само две наказателноправни норми с абсолютно определена санкция, с налагане на смъртно наказание, което не съществува при останалите престъпления, но това е предвидено само за време на война и бойна обстановка – чл. 397, ал. 2 - военно предателство, извършено във военно време или бойна обстановка и чл. 400 – самоволно напускане на полесражението във време на бой или предаване в плен поради страх или малодушие, или отказ във време на бой да се действа с оръжие. Въпреки че Наказателният кодекс от 1968 г. взимства много принципи и положения от НК на РСФСР от 1960 г. и е сходен с него, в НК на РСФСР от 1960 г. смъртното наказание е дадено винаги като алтернативна санкция, включително и в аналогичните разпоредби на чл. 397, ал. 2 и чл. 400 на нашия НК – чл. 64, б. „а”, 263 и 264 на НК на РСФСР от 1960 г.

В чл. 406, ал. 3 е предвидена специална хипотеза на освобождаване от наказателна отговорност, която не се среща при останалите престъпления. За някои военни престъпления, извършени в мирно време и не засягат съществено военната дисциплина, оправомощеният военен началник, военният прокурор или военният съд могат да освободят дееца от наказателна отговорност, като на дееца с налагане на дисциплинарно наказание.

През 1982 г. са внесени промени в някои състави на Глава XIII. В някои състави наказанията са леко занижени, а в някои – леко завишени. Най-важна

промяна обаче е въвеждането като алтернативна санкция на смъртното наказание - лишаване от свобода за срок 20 години в съставите на чл. 397, ал. 2 и чл. 400.

Съвременен период на развитие на военнаказателното законодателство - от 1989 г. до наши дни

Този четвърти основен период на българското наказателното право започна с началото на демократичните промени след 10.11.1989 г. Характерно е, че почти всички законодателни промени, които се направиха в Наказателния кодекс не се отнасяха до военните престъпления, т.е. до военнаказателното законодателство. Като цяло нямаше промяна в съставите на военните престъпления.

Най важната промяна е през 1998 г. - ЗИДНК (обн. ДВ, бр. 153 от 23.12.1998 г.), когато се отмени смъртното наказание и се замени с доживотен затвор без замяна. Тогава смъртното наказание, което се предвиждаше в съставите на военните престъпления беше заменено с доживотен затвор без замяна.

През 2005 г. с приемането на сега действащия НПК (в сила от 29.04.2006 г.) – с § 5, т. 4 на преходните и заключителните разпоредби бе отменена ал. 3 на чл. 406 на НК.

След приемането на България в НАТО и съобразно новите концепции за организацията, функционирането и използването на въоръжените сили, през 2006 г. със Закон за изменение и допълнение на НК (обн. ДВ, бр. 75 от 12.09.2006 г., в сила от 13.10.2006 г.) Раздел VI „Военни престъпления, извършени във военно време и бойна обстановка” на Глава тринадесета и съставите на престъпленията в него – чл. 396, 397 и 397а бяха допълнени, като в тях беше включено и участието в мисия или операция извън страната. Тогава бе променен и чл. 371 от НК, очертаващ кръга на субектите на военните престъпления. Със Закона за МВР (2006 г.) от 01.05.2006 г. се премахнаха персоналните звания на служителите на МВР, Главна дирекция „Изпълнение на наказанията” и Главна дирекция „Охрана” на Министерството при правосъдието, които бяха аналогични на персоналните военни звания и поради това обстоятелство те бяха премахнати като субект на военно престъпление. С посочения закон за изменение и допълнение на НК чл. 371 бе променен, като бяха включени като субекти на военни престъпления държавните служители в структурните звена на МВР, Главна дирекция „Изпълнение на наказанията” и Главна дирекция „Охрана” при Министерството на правосъдието.

С изменението на чл. 371, б. „в” през 2009 г. (ДВ, бр.27 от 10.04.2009 г.) отпаднаха като субекти на военни престъпления държавните служители на Главна дирекция „Изпълнение на наказанията” и Главна дирекция „Охрана” при Министерството на правосъдието.

През 2014 г. с преходна и заключителна разпоредба на новоприетия Закон за МВР (обн. ДВ, бр. 53 от 27.06.2014 г.) е изменена разпоредбата на чл. 371, б. „в“ НК, с която държавните служители в МВР отпаднаха като субекти

на военните престъпления в мирно време. Те могат да бъдат субекти на военни престъпления, когато са извършени във военно време или в бойна обстановка или при участие в мисия или операция извън страната или във връзка с бойни действия.

Състояние и съвременни предизвикателства пред уредбата на военните престъпления

Глава тринадесета на Особената част на Наказателния кодекс от 1968 г. е структурирана в седем раздела:

- „Престъпления против подчинеността и военната чест”. Тези престъпления исторически са смятани и сега се смятат във всички военнаказателни законодателства за едни от най-опасните военни престъпления. Във всички държави с развити въоръжени сили с изключение само на Китай неизпълнението на заповед е обявено за едно от най-опасните военни престъпления.

- „Отклонение от военна служба”. С тези престъпления се засяга сериозно комплектуването на въоръжените сили с личен състав и се стига до разкомплектуването им. Много често след като се отклонят от военна служба военнослужещите извършват и други престъпления като кражби, грабежи, противозаконно отнемане на МПС, изнасилване, хулиганство, а в някои случаи и убийства.

- „Длъжностни престъпления”. Те са разновидност на общите длъжностни престъпления по Раздел II „Престъпления по служба” на Глава осма от Особената част на НК, но се отличават от тях, защото отразяват спецификата и особеностите на военната служба. Военнодлъжностните престъпления засягат и увреждат нормалното функциониране и дейност на управлението на въоръжените сили. Те обхващат целия спектър на функциониране на въоръжените сили и са субсидиарни престъпления, прилагат се, когато извършеното деяние не съставлява друго престъпление.

- „Престъпления против караулната, постовата, патрулната, вътрешната и граничната служба”. Те посягат на относително еднороден специфичен вид военни служебни отношения, различаващи се от всички други по своята цел, съдържание, участници, способ на осъществяване и правно регулиране. По своя характер и същност тези престъпления представляват типични специални престъпления по служба и се явяват специални по отношение на военнодлъжностните престъпления по чл. 387 и 388 НК. В този раздел обаче не се съдържат престъпления против вахтената служба на корабите от военноморските сили, което е сериозен недостатък. Вахтената служба на военните кораби е еднакво важна с караулната служба във въоръжените сили. Нарушаването на правилата на вахтената служба, а тя има важно значение за поддържането на бойната готовност на кораба представлява сериозна обществена опасност. Поради тази причина нарушенията на вахтената служба следва да бъдат обявени за престъпление и бъдат включени

в разпоредбата на престъпленията против уставните правила на караулната, постовата или патрулната служба.

- „Други военни престъпления” . Това са: разгласяване на военната тайна – чл. 393 НК е субсидиарно престъпление на престъпленията за шпионството (чл. 104, 105 НК). То е умишлено престъпление. При разгласяване на военна тайна по непредпазливост следва да се приложи чл. 359 НК. С оглед новите реалности на комплектуване и вещевое снабдяване в българските въоръжени сили и преминаването към професионална армия престъплението по чл. 395 НК няма приложно поле и обект на престъпно посегателство и поради тази причина следва да отпадне като престъпление.

- „Военни престъпления, извършени във военно време или в бойна обстановка”, или при участие в мисия или операция извън страната

- „Престъпления във връзка с военни действия”.

Извършването на престъпления по време на действие на тези режими винаги е обуславяло по-висока степен на обществена опасност в сравнение с извършените престъпления в една мирновременна и спокойна обстановка. Особените правови режими (военно положение, извънредно положение, военно време, антитерористична операция) пряко обезпечават органите на военното управление на войските и на администрацията на тази територия, в която е обявен такъв режим.

В съвременното българско законодателство има разминаване и несъответствие относно определянето на понятието военно време в Закона за отбраната и въоръжените сили на РБ и Наказателния кодекс.

С измененията на Закона за отбраната и въоръжените сили от 2010 г. – ЗИДЗОВС (обн. Дв, бр. 16 от 26.02.2010 г. в сила от същата дата) се въведоха легални определения на понятията мирно време и военно време. Според § 1, т. 1а (нова) на преходните и заключителните разпоредби на ЗОВС „Мирно време” е времето, през което в Република България не е обявено „положение на война” или „военно положение”. Според т. 1б (нова) „Военно време” е времето, през което в страната е обявено „положение на война” или „военно положение”. Така от административноправна позиция режимът на военно положение и режимът положение на война са разновидности на режима военно време. От сегашната наказателноправна гледна точка обаче режимът военно време е единствено състоянието на война и не включва себе си режима на военно положение. Съгласно чл. 93, т. 11 НК „Военно време” е времето от обявяването на война или от фактическото започване на военни действия до обявяване на тяхното прекратяване. Това обуславя и прилагането на военновременното наказателно законодателство, съдържащо се в раздели VI и VII на Глава XIII от Особената част на НК. Налице е разминаване на легалните определения на термина „военно време”, дадени в Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България и Наказателния кодекс и влагане в тях на различно съдържание. Постава се въпросът в случай на извършено престъпление от военнослужещ при обявено военно положение, кои разпоредби на НК следва да се приложат – дали тези за мирно време или тези

– за военно време. Тъй като в наказателното право е недопустимо разширителното тълкуване на правните норми, когато се влошава на някого наказателноправното положение и се разширява обхвата на наказателната репресия, съгласно чл. 93, т. 11 НК не следва да се прилага военновременното наказателно законодателство, а следва да се приложат законовите разпоредби за мирно време.

Извън всякакво съмнение е по-високата степен на обществена опасност на извършените престъпни деяния от военнослужещите при обявено военно положение в сравнение с тези, извършени през мирно време. В случая е налице празнота в действащото наказателно право – Наказателния кодекс, свързано с липса на регламентация на наказателноправните отношения по повод извършени престъпления по време на военно положение. За отстраняване на това несъответствие е необходимо да се направят съответните законови промени. Следва да се внесат промени в Наказателния кодекс относно даването на адекватна наказателноправна защита при извършени военни престъпления по време на военно положение, като такива престъпления следва да бъдат приравнени с тези извършени при военно време.

За военните престъпления регламентирани в Глава тринадесета „Военни престъпления” на Особената част глава на Наказателния кодекс от 1968 г. следва да се отбележи че е изложена стройна и стегната уредба на тези престъпления. Удачно е да се отбележи, че почти всички законодателни промени, които се направиха в Наказателния кодекс не се отнасяха до военните престъпления. Като цяло нямаше промяна в съставите на военните престъпления. В същото време през 2008 г. и през 2014 г. механично направените промени в тази глава търпят много сериозна критика.

Вече се отбелязва, че през 2014 г. с преходна и заключителна разпоредба на новоприетия Закон за МВР (обн. ДВ, бр. 53 от 27.06.2014 г.) е изменена разпоредбата на чл. 371, б. „в“ НК, с която държавните служители в МВР отпаднаха като субекти на военните престъпления в мирно време. Те могат да бъдат субекти на военни престъпления, когато са извършени във военно време или в бойна обстановка или при участие в мисия или операция извън страната или във връзка с бойни действия.

На пръв поглед в това има резон след като от 2009 г. държавните служители в структурните звена на МВР не са подсъдни на военните съдилища. В същото време държавната служба в структурните звена в МВР има значително сходство с военната служба (тя също е особен вид държавна служба) и имат общи принципи – на единоначалието (на началника е предоставена в цялата си пълнота разпоредителна власт по отношение на подчинените си. Проявлението на единоначалието се изразява в правомощието на началника еднолично да взема решения, отдава заповеди, разпореждания и обезпечава тяхното изпълнение. Друго проявление на този принцип, е че началникът носи пълната отговорност за състоянието на повереното му поделение) и на централизация.

И въоръжените сили на Република България, и структурните звена на МВР и ДАНС имат за задача защитата на националната сигурност на България.

Поради тази причина българският законодател е приел, че въоръжените сили, структурните звена на Министерството на вътрешните работи, Държавна агенция "Национална сигурност", Държавна агенция "Разузнаване", Националната служба за охрана, структури на Държавната комисия по сигурността на информацията, определени със заповед на председателя, военните съдилища и прокуратури са Сили за национална сигурност - § 1, т. 1в от Закона за отбраната и въоръжените сили на Република България. Отпадането на държавните служители в структурните звена на МВР като субекти на военни или друг вид престъпления ще създаде сериозна празнота в наказателното право. В практиката на автора - от 2001 г. досега - като военен и цивилен следовател, разследвал престъпления, извършени от служители на МВР и като прокурор в Окръжна прокуратура, ръководещ преписките и досъдебните производство по тази категория, ще посочим, че най-често извършваните престъпления от служители на МВР, особено от началническият състав са тези на длъжностните престъпления по чл. 387 и чл. 388 от сега действащия НК. Характерно за приложението на чл. 387, ал. 1 НК и това, което го отличава от общото длъжностно престъпление по чл. 282 НК, че не се изисква користна цел. Много често длъжностни лица от структурните звена МВР, без користна цел, злоупотребяват с властта си или със служебното си положение, превишават властта си или не изпълняват служебните си задължения и от това настъпват сериозни вредни последици – имуществени или неимуществени. Това са деяния със сериозна степен на обществена опасност. Тъй като липсва користна цел в дееца спрямо такива деяния не може да се приложи сегашния чл. 282 НК.

Освен това също в структурните звена на МВР и ДАНС, аналогично на въоръжените сили е задължително изпълнението на заповед на началника и неспазването на този принцип (на единоначалието) винаги е водил до най-лоши последици. В сега действащото наказателно право в мирно време единствено е криминализирано неизпълнението на заповед от военнослужещ и това е свързано с изключително важното предназначение по опазване на националната сигурност на България.

Също така бихме посочили, че една от задачите на МВР е опазването на обществения ред. В частност, една от специалните видове служба в МВР е патрулно-постовата служба, носена от полицейските служители по охраната и опазването на обществения ред. Това е строго регламентирана дейност, която е насочена към реализиране на основните функции и задачи на МВР за опазване на обществения ред и осигуряване на безопасност и контрол на пътното движение, противодействие на престъпността и превенция, защита на законните права и свободи на гражданите, юридическите лица, държавните и обществените органи и организации. Тя се осъществява от наряди за обслужване на определена територия и изпълнява от щатно обособените звена за патрулно-постова дейност. До измененията на Наказателния кодекс през

2014 г. за нарушения на патрулно-постовата дейност от страна на полицейски служители се прилагаше чл. 389 НК.

Много сериозна критика търпи обстоятелството, че служителите на МВР отпаднаха като субекти на чл. 392 НК. Така според алинея 1 на този член лице от състава на граничния наряд, което умишлено или по непредпазливост наруши правилата по охраната на държавната граница, се наказва с лишаване от свобода до три години, а според алинея 2 ако деянието се е изразило в самоволно изоставяне или незаемане на охранявания обект или участък от държавната граница, наказанието е лишаване от свобода от една до осем години. Алинея 3 предвижда, че престъпленията по предходните алинеи две алинеи в особено тежки случаи наказанието е лишаване от свобода от три до петнадесет години.

Граничната охрана в Република България се осъществява от специализирани органи – структурите на Главна дирекция „Гранична полиция” на Министерството на вътрешните работи.

След като държавните служители на структурните звена на МВР, в конкретния случай на Главна дирекция „Гранична полиция” не са субекти в мирно време на военните престъпления, как и към кого ще се приложи тази разпоредба? Поставя се въпросът при извършено нарушение на правилата на граничната служба в МВР от служител на гранична полиция, носещ задължения по охрана на държавната граница или гранично наблюдение, или друг служител на МВР – както са постоянно командироваани на държавната граница с тази задача, как ще се ангажира наказателната му отговорност или законодателят е счел, че няма извършено обществено опасно деяние. Този проблем е особено актуален сега при кризата от няколко години с бежанците по българската държавна граница, но следва да се отчете и при предстоящото ни присъединяване към Шенгенското пространство. Също следва да се отчете, че нарушенията против граничната служба са включени систематично в раздел IV „Престъпления против караулната, постовата, патрулната, вътрешната и граничната служба” на глава тринадесета „Военни престъпления” в сега действащия НК от 1968 г., тъй като при приемането му Гранични войски са били в състава на Министерството на отбраната (тогава Министерство на народната отбрана) и са влизали в състава на въоръжените сили. След прехвърлянето на Гранични войски от Министерството на отбраната към МВР, те пак влизаха в състава на въоръжените сили и се подчиняваха на военните устави. Едва в началото на 21 век Гранична полиция, която е правоприменик на бившите Гранични войски бе изведена от състава на въоръжените сили за мирно време.

Всичко това показва, че ще е създадена празнота и правен вакуум в наказателното право.

За отстраняването на посочените празноти, недостатъци и вакуум удачно е да се направят следните законодателни промени в сега действащия Наказателния кодекс:

1. В Общата част чл. 93, т. 11 НК да се допълни относно даденото определение за военно време, като придобие следния вид:

Чл. 93. Указаните по-долу думи и изрази са употребени в този кодекс в следния смисъл:

11. „Военно време“ е времето, през което в страната е обявено "положение на война" или "военно положение". За начало на положение на война се приема часът и денят на обявяването на войната или времето на фактическото започване на бойните действия. За край на положение на война се приема обявеният час и ден за прекратяване на военните действия, а в случай на продължаването им след обявения час и ден - времето на тяхното фактическо прекратяване.

2. В Особената част на НК - Глава тринадесета „Военни престъпления“ би следвало да се направят следните изменения:

2.1. Чл. 371 б. „в“ да придобие следния вид:

Чл. 371. За престъпления по тази глава носят отговорност

в) държавните служители в структурните звена на Министерството на вътрешните работи, на Главна дирекция "Изпълнение на наказанията" и на Главна дирекция "Охрана" при Министерството на правосъдието, на Държавна агенция „Национална сигурност“.

2.2 В раздел II Отклонение от военна служба

2.2.1 Чл. 380 следва да придобие следната редакция:

Чл. 380 (1) Който без разрешение напусне частта или мястото на службата си или не се яви на мястото на служба, където му е предписано за срок от едно до три денонощия се наказва за отклонение от военната служба с...

В ал. 2 думите „или ако лицето е осъждано за отклонение от военна служба“ следва да отпаднат.

2.2.2 В чл. 381 думата „повторно“ следва да отпадне.

2.2.3 В Чл. 386 – ал. 3 – приготвянето следва да отпадне.

2.3 В Раздел IV Престъпления против караулната, постовата, патрулната, вътрешната и граничната служба би следвало да се направят следните изменения:

2.3.1 Заглавието на Раздел IV следва да се преименува и придобие следния вид: Раздел IV Престъпления против носенето на специалните видове военна служба и специалните видове служба в Министерството на вътрешните работи.

2.3.2 В чл. 389 , ал. 1 след думата „патрулната“ следва да се добавят думите „или вахтената“, като текстът придобие следната редакция:

Чл. 389 (1) Който умишлено или по непредпазливост наруши уставните правила на караулната, постовата, патрулната или вахтената служба или издадените въз основа на тези правила разпореждания, се наказва с ...

2.3 В Раздел V Други военни престъпления чл. 395 следва да отпадне.